


Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi  
Lənkəran Dövlət Universiteti

"Təsdiq edirəm:"

Tədris məsələləri üzrə prorektor vəzifəsini icra edən

  
"12" fevral 2026-cı il  
dos.Zaur Məmmədov.

**Fənn sillabusu**  
(işçi tədris proqramı)

**İxtisas:** 6005004 Ekologiya

**Fakültə:** Təbiyyat.

**Kafedra:** Fizika, kimya və biologiya.

**I. Fənn haqqında məlumat:**

**Fənnin adı:** AMTMEF (Əhali və sosial ekologiya).

**Fənn proqramı:** Fənnin işçi proqramı "Fizika, kimya və biologiya" kafedrasının 22.01.2026-cı il tarixli (protokol № 06) iclasında müzakirə olunub, məqsəduyğun hesab edilmişdir).

**Kodu :** AMTMEF-B02

**Tədris ili:** I (2025-2026).

**Semestr:** II (Yaz).

**Tədris yükü :** Cəm 240 saat. Auditoriya saati - 75 (45 saat mühazirə, 30 saat seminar məşğələ).

**Tədris forması:** əyani.

**Tədris dili:** Azərbaycan dili.

**AKTS üzrə kredit:** 8 kredit.

**II. Müəllim haqqında məlumat:**

**Adı, soyadı, elmi dərəcəsi :** Ağayev Qorxmaz Kazım oğlu. *biol.f.d. dos.*

**E-mail ünvanı:** [qorxmaz-1976@mail.ru](mailto:qorxmaz-1976@mail.ru)

**Məsləhət saati:** IV günlər, saat 15<sup>50</sup> -17<sup>30</sup>-dək.

**Kafedranın ünvanı:** Lənkəran şəhəri, H.Z.Tağıyev küçəsi, 118.

**III. Təvsiyə olunan dərslik, dərs vəsaiti və metodik vəsaitlər:**

**Əsas:**

1. Abbasova E.M. İnsan ekologiyası: bioloji və sosioloji aspektlər. Bakı, 2005.
2. Əliyev F. M. Əhali, urbanizasiya və ekoloji mühit (monoqrafiya) Bakı, 2022
3. Əfəndiyev V.Ə., Nağıyev S.Q. Əhali coğrafiyası. Bakı, 2006.
4. Məmmədov Q.Ş., Məmmədova S.Z. və b. İnsan ekologiyası (antropoekologiya). Bakı, 2015.
5. Məmmədov Q.Ş., Məmmədova S.Z. və b. Sosial ekologiya (socioekologiya). Bakı, 2015.
6. Məmmədov M. H., Quliyev T. Ə. Sosial ekologiya və davamlı inkişafın demoqrafik aspektləri. Bakı, 2021.
7. Məmmədov Q.Ş., Xəlilov M.Y. Ekologiya, ətraf mühit və insan. Bakı, 2006.
8. Paşayev N.Ə. Azərbaycanın iqtisadi və sosial coğrafiyası. Bakı, 2010.

**Əlavə:**

9. Ələkbərov U.K. Davamlı insan inkişafı: Ali məktəblər üçün proqram və kursun qısa məzmunu. Bakı, 2006.
10. Əsgərov Ə.A., Hüseynov E.M., Hüseynov S.Y. Davamlı İnsan İnkişafı. Bakı. 2009.
11. Бранба В.Р. Социальная экология. Москва. 2004.
12. Biggs R., de Vos A., Preiser R., Clements H., Maciejewski K., Schlüter M. (ed.) The Routledge Handbook of Research Methods for Social-Ecological Systems. Routledge, 2021.

- IV. Perekvizitlər: Fənnin tədrisi üçün öncədən başqa bir fənnin tədrisinə zərurət yoxdur.  
V. Korekvizitlər: Fənnin tədrisi ilə eyni zamanda başqa fənnin tədrisinə ehtiyac yoxdur.

VI. Fənnin təsviri və məqsədi: "Əhali və sosial ekologiya" fənni əhali artımının qanunauyğunluqlarını, onun demoqrafik, siyasi, sosial, təbii və hüquqi əsaslarını öyrənir. Bu zaman Azərbaycan əhalisinin artım dinamikası, onun dünyəvi və regional xüsusiyyətləri, əhalinin etnik və irqi tərkibi, irqi fərqlərin sosial mahiyyəti xüsusi diqqət mərkəzində saxlanılır. Fənn həmçinin cəmiyyətlə təbiət arasında qarşılıqlı münasibətlərin mahiyyətini, insanların həyat tərzinin ekoloji şəraitlə bağlı dəyişməsinə, ətraf mühitin vəziyyətinə təsir göstərən amilləri və ekoloji tarazlığın pozulma səbəblərini təhlil edir. Fənnin tədrisinin əsas məqsədi əhali artımı ilə bağlı yaranan sosial və ekoloji problemlərin mahiyyətini açıqlamaq, onların təbiətə və cəmiyyətə təsirini izah etməkdir. Bununla yanaşı, mövcud problemlərin sosial-ekoloji nəticələrinin qiymətləndirilməsi, həmin problemlərin aradan qaldırılması yollarının və idarəetmə üsullarının öyrənilməsi də fənnin mühüm vəzifələrindəndir.

VII. Davamiyyətə verilən tələblər: Fənn üzrə semestr ərzində buraxılmış auditoriya saatlarının ümumi sayı Elmi Şuranın 16 may 2024-cü il tarixli qərarına uyğun olaraq davamiyyət meyarları nəzərə alınmaqla müəyyən olunmuş həddən yuxarı olduğu halda tələbə həmin fəndən imtahana buraxılmır, onun həmin fənn üzrə akademik borcu qalır.

VIII. Qiymətləndirmə: Tələbələr biliyi 100 ballı sistemlə qiymətləndirilir. Bundan 50 balı tələbə semestr ərzində, 50 balı isə imtahanda toplayır. Semestr ərzində toplanan 50 bala aşağıdakılar aiddir: 20 bal seminar və laboratoriya dərslərində fəaliyyətinə, 30 bal kollokviumların nəticələrinə görə. Əgər fənn üzrə həm seminar və həm də laboratoriya varsa onda 10 bal seminara, 10 bal isə laboratoriyaya görə verilir.

Qiymətləndirmə zamanı Elmi Şuranın 16 may 2024-cü il tarixli qərarına uyğun olaraq qiymətləndirmə meyarları nəzər alınır.

İmtahan biletinə bir qayda olaraq fənni əhatə edən 5 sual daxil edilir.

Qiymət meyarları aşağıdakılardır:

-10 bal- tələbə keçilmiş material dərindən başa düşür, cavabı dəqiq və hərtərəflidir.

-9 bal-tələbə keçilmiş material tam başa düşür, cavabı dəqiqdir və mövzunun mətnini tam açə bilir.

-8 bal-tələbə cavabında ümumi xarakterli bəzi qüsurlara yol verir;

-7 bal- tələbə keçilmiş material başa düşür, lakin nəzəri cəhətdən bəzi məsələləri əsaslandırə bilmir

-6 bal- tələbənin cavabı əsasən düzgündür.

-5 bal-tələbənin cavabında çatışmazlıqlar var, mövzunu tam əhatə edə bilmir.

-4 bal- tələbənin cavabı qismən doğrudur, lakin mövzunu izah edərkən bəzi səhvlərə yol verir;

- 3 bal- tələbənin mövzudan xəbəri var, lakin fikrini əsaslandırə bilmir;

- 1-2 bal- tələbənin mövzudan qismən xəbəri var.

-0 bal- suala cavab yoxdur.

Tələbənin imtahanda topladığı balın miqdarı 17-dən az olmamalıdır. Əks təqdirdə tələbənin imtahan göstəriciləri smestr ərzində tədris fəaliyyəti nəticəsində topladığı bala əlavə olunmur.

**Semestr nəticəsinə görə yekun qiymətləndirmə (imtahan və imtahanaqədərki ballar əsasında)**

91-100 bal	əla	A
81-90 bal	çox yaxşı	B
71-80 bal	yaxşı	C
61-70 bal	kafi	D
51-60 bal	qənaətbəxş	E
51-baldan aşağı	qeyri-kafi	F

IX. Davranış qaydalarının pozulması: Tələbə Universitetin daxili nizam-intizam qaydalarını pozduqda əsasnamədə nəzərdə tutulan qaydada tədbir görülməkdir.

X. Təqvim planı: Mühazirə - 45 saat, seminar məşğələ - 30 saat, cəmi - 75 saat.

№	Keçirilən <u>mühazirə</u> , <u>seminar</u> , məşğələ, laboratoriya və sərbəst mövzuların məzmunu	Saat		Tarix	
		müh	sem.	müh	sem
1	2	3	4	5	6
1.	<b>Mövzu 1: Giriş. Əhalinin təkrar artımı və cins-yaş strukturu.</b> <b>Plan:</b> 1. Əhalini öyrənən elm sahələri və onların qarşılıqlı əlaqəsi. 2. Dünya əhalisinin say dinamikası. 3. Əhalinin təkrar istehsalı və onun qanunauyğunluqları. 4. Demografik siyasət anlayışı, onun regional xüsusiyyətləri. 5. Əhalinin cins-yaş strukturu və coğrafi fərqləri. <b>Mənbə [1,2,3,7,9,10]</b>	2	2		
2.	<b>Mövzu 2: Əhali sıxlığı və dünya əhalisinin yerləşməsi.</b> <b>Plan:</b> 1. Əhalinin sıxlığı və onun göstəriciləri. 2. Əhali sıxlığına təsir göstərən amillər. 3. Dünya əhalisinin regionlar üzrə yerləşməsi. 4. Əhali sıxlığının təsərrüfat tipləri ilə qarşılıqlı əlaqəsi. <b>Mənbə [1,2,3,6,7,8,9]</b>	2			
3.	<b>Mövzu 3: İrəq anlayışı, onların təsnifatı və coğrafiyası.</b> <b>Plan:</b> 1. İrəq anlayışı və irqi fərqlər. 2. İrəqlərin formalaşmasında təbii şəraitin rolu və irqlərin yayılma coğrafiyası. 3. Dünya əhalisinin irq tərkibi və təsnifatı. 4. "Rasizm" anlayışı və onun mənfi cəhətləri. <b>Mənbə [1,2,3,5,7,8,10]</b>	2	2		
4.	<b>Mövzu 4: Dünya əhalisinin etnik və dil tərkibi.</b> <b>Plan:</b> 1. Etnos və etnogenez anlayışları. 2. Etnosların inkişafı haqqında nəzəriyyələr. 3. Xalqların təsnifatının prinsipləri. 4. Dil ailələri və qrupları. 5. Dünyanın etnik münaqişə zonaları. <b>Mənbə [1,2,3,4,5,7,10]</b>	2			
5.	<b>Mövzu 5: Dünya dinlərinin coğrafiyası.</b> <b>Plan:</b> 1. Din və onun yaranması. 2. Dünyəvi, məhəlli və qəbilə dinlərinin coğrafiyası. 3. İslam dininin mahiyyəti və coğrafiyası. 4. Dinin cəmiyyətdə rolu. <b>Mənbə [1,2,3,4,7,8,9,10]</b>	2	2		
6.	<b>Mövzu 6: Əmək ehtiyatları və əhalinin məşğulluğu.</b> <b>Plan:</b> 1. Əmək ehtiyatları anlayışı. 2. Məşğulluq və məşğul əhali.	2			

	<p>3. Təsərrüfat sahələri üzrə əmək ehtiyatlarından istifadənin xüsusiyyətləri.</p> <p>4. Beynəlxalq əmək bazarı.</p> <p>5. İşsizlik və onun aradan qaldırılması.</p> <p><b>Mənbə [1,2,3,7,8, 9,10]</b></p>				
7.	<p><b>Mövzu 7: Əhali miqrasiyası və onun növləri.</b></p> <p><b>Plan:</b></p> <p>1. Miqrasiya anlayışı, növləri və formaları.</p> <p>2. Beynəlxalq miqrasiyanın əsas mərhələləri və istiqamətləri.</p> <p>3. Azərbaycanda əhəlinin miqrasiyası.</p> <p>4. Dünyada məcburi miqrasiyalar.</p> <p><b>Mənbə [1,2,3,5,7,8,9,10]</b></p>	2	2		
8.	<p><b>Mövzu 8: Məskunlaşma, onun forma və xüsusiyyətləri.</b></p> <p><b>Plan:</b></p> <p>1. Məskunlaşma anlayışı və onun öyrənilməsinin əhəmiyyəti.</p> <p>2. Yaşayış məntəqələrinin ərazi sistemləri, əsas tipləri və formaları.</p> <p>3. Yaşayış məntəqələrinin şəhərlərə və kəndlərə aid edilməsi qaydaları.</p> <p>4. Kənd yaşayış məskənlərinin coğrafiyası.</p> <p><b>Mənbə [1,2,3,5,7,8,9,10]</b></p>	2	2		
9.	<p><b>Mövzu 9: Şəhər yaşayış məskənlərinin coğrafiyası.</b></p> <p><b>Plan:</b></p> <p>1. Şəhər məskunlaşmasının xüsusiyyətləri.</p> <p>2. Şəhərlərin iqtisadi-coğrafi mövqeyi.</p> <p>3. Şəhər yaşayış məskənlərinin təsnifatı və tipologiyası.</p> <p><b>Mənbə [1,2,3,4,6,7,8,10]</b></p>	2			
10.	<p><b>Mövzu 10: Urbanizasiya prosesləri və onun formaları.</b></p> <p><b>Plan:</b></p> <p>1. Urbanizasiyanın mahiyyəti.</p> <p>2. Şəhər aqlomerasiyaları və meqalopolisler.</p> <p>3. Urbanizasiyanın inkişaf problemləri.</p> <p><b>Mənbə [1,2,3,4,7,8,9,10]</b></p>		2		
11.	<p><b>Mövzu 11: Dünyada əhali artımı problemi. Urbanizasiyanın ekoloji aspektləri.</b></p> <p><b>Plan:</b></p> <p>1. Əhali artımı və demografik problemlər.</p> <p>2. Əhəlinin eksponensial sürətlə artımı.</p> <p>3. Urbanizasiyanın ekoloji aspektləri.</p> <p>4. Azərbaycan Respublikasında urbanizasiyanın vəziyyəti.</p> <p><b>Mənbə [1,2,3,6,7,9,10]</b></p>	2	2		
12.	<p><b>Mövzu 12: Sosial ekologiya, onun predmeti, üsulları, prinsipləri, qanunları və inkişaf tarixi.</b></p> <p><b>Plan:</b></p> <p>1. Sosial ekologiyanın predmeti, məqsədi və vəzifələri.</p> <p>2. Sosial ekologiyanın üsulları.</p> <p>3. Sosial ekologiyanın prinsipləri və qanunları.</p> <p>4. Sosial ekologiyanın inkişaf tarixi.</p> <p><b>Mənbə [4,5,6,8,9,11,12]</b></p>	2	2		

13.	<b>Mövzu 13: Sosial ekologiyanın fəlsəfi aspektləri.</b> <b>Plan:</b> 1. Elmi idrakın mahiyyəti və funksiyaları. 2. Elmi biliyin meyarı və inkişaf prinsipləri. 3. Antropologiya və onun fəlsəfi problemləri. 4. İnsan ontogenezində bioloji və sosial amillərin nisbəti. 5. İnsan: fərd və şəxsiyyət. <b>Mənbə [4,5,6,8,9,11,12]</b>	2			
14.	<b>Mövzu 14: Sosial-ekoloji qarşılıqlı təsirlər və onların subyektləri.</b> <b>Plan:</b> 1. İnsan və cəmiyyət sosial-ekoloji qarşılıqlı təsirlərin subyekt kimi. 2. Təbii mühitin antropogen çirklənməsi: miqyası və fəsadları. 3. Sosial ekologiyada ətraf mühit sisteminin ekoloji amilləri (faktorları). 4. Təbii sərvətlər və faydalı qazıntıların insan cəmiyyətinin sosial-iqtisadi inkişafında rolu. 5. Bioloji müxtəlifliyin insan cəmiyyətinin sosial-ekoloji inkişafında rolu. <b>Mənbə [2,4,5,6,8,9,10,11]</b>	2	2		
15.	<b>Mövzu 15: İnsan-təbiət münasibətlərinə və sosial-ekoloji problemlərin həllinə sistemli və sinergetik yanaşma.</b> <b>Plan:</b> 1. Sistemli yanaşma: mahiyyəti və qnoseoloji aspektləri. 2. Ekologiyada sistemli təhlilin əsas prinsipləri. 3. İnsan və ətraf mühit sistemi müasir sosial-ekoloji yanaşma kontekstində. 4. Sinergetika və ya insanın təbiətlə yeni dialoqu. 5. Biosferdə özünütəşkiləmə prosesləri. <b>Mənbə [4,5,6,8,9,10,12]</b>	2			
16.	<b>Mövzu 16: Həyat şəraitinin (mühitin) ekologiyası.</b> <b>Plan:</b> 1. Sosial-məişət şəraiti (mühiti). 2. Sosial ekologiyanın sağlamlıq mühiti və onun əsas aspektləri. 3. Həyat mühitinin ekologiyası tullantılar problemi kontekstində. <b>Mənbə [4,5,6,8,9,11,12]</b>	2	2		
17.	<b>Mövzu 17: Təbii və sosial mühitdə insan əxlaqı.</b> <b>Plan:</b> 1. İnsanın təbii və sosial mühitə adaptasiyası. 2. Təbii və sosial mühitdə əxlaq müxtəlifliyi. 3. Böhran və ekstremal situasiyalarda insan əxlaqı. 4. Ekoloji mühit insan əxlaqı və sağlamlığı kontekstində. 5. Ekoloji əxlaq və etika. <b>Mənbə [4,5,6,8,9,10,12]</b>	2			
18.	<b>Mövzu 18: Sosial ekologiya müasir anti-sivilizasiya və anti-qlobalizasiya təhlükə mənbələri kontekstində.</b> <b>Plan:</b> 1. Ekoloji vandalizm təbiətin normal ahəngini pozan ən	2	2		

	<p>başlıca antropogen faktor kimi.</p> <p>2. Terrorizm, təxribatçılıq və soyqırım anti-sosial ekoloji aksiyalar kimi.</p> <p>3. Sosial ekologiyanın sosio-neqativ faktorları.</p> <p>4. Məişət zorakılığı və onunla mübarizə.</p> <p>5. İnsan alveri və onunla mübarizə.</p> <p>6. Alkoqolozim, narkomaniya, toksikomaniya və siqaret antisosial ekoloji faktorlar kimi.</p> <p><b>Mənbə [4,5,6,8,9,11,12]</b></p>				
19.	<p><b>Mövzu 19: Ekoloji psixologiya və pedaqoqikanın elementləri.</b></p> <p><b>Plan:</b></p> <p>1. Ekoloji psixologiyanın elementləri.</p> <p>2. Ekoloji şüur.</p> <p>3. Ekoloji pedaqoqikanın elementləri.</p> <p>4. Ekoloji mədəniyyətin formalaşma problemi.</p> <p>5. Ekoloji təhsil, tərbiyə və maarifləndirmə ekoloji sivilizasiyanı formalaşdıran aparıcı prioritet amil kimi.</p> <p>6. Təhsilin ekolojiləşdirilməsi (ekologiyalaşdırılması).\</p> <p><b>Mənbə [4,5,6,8,9,10,11]</b></p>	2	2		
20.	<p><b>Mövzu 20: Sosial ekologiyanın Dayamlı İnsan İnkişafı kontekstində təhlükəsizlik aspektləri.</b></p> <p><b>Plan:</b></p> <p>1. Milli təhlükəsizlik kontekstində sosial-iqtisadi təhlükəsizlik.</p> <p>2. Ərzaq təhlükəsizliyi, onu şərtləndirən faktorlar və qlobal aspektlər.</p> <p>3. Nəqliyyat təhlükəsizliyi.</p> <p>4. Ekoloji təhlükəsizlik (ET).</p> <p>5. İnformasiya təhlükəsizliyi.</p> <p>6. Enerji təhlükəsizliyi.</p> <p>7. Əmək təhlükəsizliyi, ümumi və hüquqi aspektlər.</p> <p><b>Mənbə [4,5,6,8,9,11,12]</b></p>	2	2		
21.	<p><b>Mövzu 21: Ekoloji bumeranq: törətdiyi sosial-ekoloji problemlər, fəsadlar və çıxış yolları.</b></p> <p><b>Plan:</b></p> <p>1. Ekoloji bumeranq anlayışı.</p> <p>2. Ekoloji bumeranqın atmosfərə təsiri, etiologiyası, neqativ fəsadları və mübarizə tədbirləri.</p> <p>3. Parnik (istilik) effekti və iqlim dəyişmələrinin etiologiyası (baş vermə səbəbləri) və Yer kürəsinə təsiri.</p> <p>4. Turşulu yağışlar: etiologiyası, fəsadları və mübarizə tədbirləri.</p> <p>5. Ozon dairəsinin (ekranının) əmələ gəlməsi, etiologiyası, fəsadları və mübarizə tədbirləri.</p> <p>6. Səs və vibrasiyanın insan sağlamlığına təsiri və onlarla mübarizə.</p> <p><b>Mənbə [4,5,6,8,9,10,12]</b></p>	2	2		
22.	<p><b>Mövzu 22: Ekoloji bumeranq: törətdiyi sosial-ekoloji problemlər, fəsadlar və çıxış yolları.</b></p> <p><b>Plan:</b></p> <p>1. Ekoloji bumeranqın hidrosfərə təsiri, etiologiyası, neqativ</p>	2			

	<p>fəsadları və mübarizə tədbirləri.</p> <p>2. Ekoloji bumeranın litosferin çirklənməsinə təsiri, etiologiyası, neqativ fəsadları və mübarizə tədbirləri.</p> <p>3. Torpaqların çirklənməsi ilə mübarizə.</p> <p>4. Ətraf mühit və kosmonavtika.</p> <p><b>Mənbə [4,5,6,8,9,10,11]</b></p>				
23.	<p><b>Mövzu 23: Təbiəti mühafizənin və ətraf mühitin keyfiyyətinin idarə olunması.</b></p> <p><b>Plan:</b></p> <p>1. Azərbaycan Respublikasının ekoloji siyasəti, onun prioritet istiqamətləri və prinsipləri.</p> <p>2. Ekoloji idarəetmə orqanları.</p> <p>3. Təbii ətraf mühitin keyfiyyətinə nəzarət və idarəetmə üsulları.</p> <p>4. Əhəlinin sağlamlığı üçün riskin qiymətləndirilməsi.</p> <p>5. Sosial ekologiyanın proqnozlaşdırma və modelləşdirmə aspektləri.</p> <p><b>Mənbə [4,5,6,8,9,10]</b></p>	1	2		
	<b>Cəmi:</b>	<b>45</b>	<b>30</b>		

#### XI. Fənn üzrə tələblər, tapşırıqlar:

##### Tələblər:

Kursu mənimsəyən tələbələr:

- Əhəlinin yaş, cins, milli və sosial tərkibini təhlil etməyi bacarmalıdır;
- Əhəlinin yerləşmə xüsusiyyətlərini, məskunlaşma proseslərini və onların ekoloji nəticələrini izah etməlidirlər;
- Demografik proseslərin sosial və ekoloji təsirlərini qiymətləndirməlidirlər;
- İnsan-təbii mühit və cəmiyyət-təbiət münasibətlərinin qarşılıqlı təsir mexanizmlərini anlamaq bacarığı qazanmalıdırlar;
- Əhəli artımının ekosistemlərdə yaratdığı təbii və antropogen dəyişiklikləri izah etməlidirlər;
- Təbiəti mühafizə tədbirlərinin sosial-ekoloji əhəmiyyətini dərk etməlidirlər;
- Urbanizasiya, energetika, ərzaq təminatı, kənd təsərrüfatı və əhəlinin sağlamlığı ilə bağlı global sosial problemlərin ekoloji aspektlərini şərh etməlidirlər;
- Sosial ekologiyanın proqnozlaşdırma və modelləşdirmə imkanlarını öyrənib tətbiq etməyə hazır olmalıdırlar.

##### Tapşırıqlar:

- Əhəlinin yaş, cins və milli tərkibi üzrə statistik məlumatların toplanması və təhlil olunması;
- Əhəlinin məşğulluq və məskunlaşma göstəricilərinin ekoloji təsirlərini araşdırmaq;
- Müxtəlif regionlarda əhəli artımının ekosistemlərdə yaratdığı dəyişiklikləri müqayisəli təhlil etmək;
- Antropogen təsirlərin ekoloji tarazlığa gətirdiyi nəticələri öyrənmək və hesabat hazırlamaq;
- Urbanizasiya, energetika və ərzaq təhlükəsizliyi kimi sosial problemlərin ekoloji aspektlərini təqdim etmək;
- Əhəlinin sağlamlığı və həyat tərzi ilə ətraf mühit amilləri arasındakı əlaqələri müəyyənləşdirmək;
- Sosial-ekoloji vəziyyətin yaxşılaşdırılması üçün tədbirlər və idarəetmə üsulları üzrə təkliflər işləyib hazırlamaq;
- Sosial ekologiyada proqnozlaşdırma və modelləşdirmə üsullarından istifadə etməklə praktik təhlil aparmaq.

## XII. Fənnin tədrisi üçün nəzərdə tutulan tədris və öyrənmə metodları:

- müəhazirələr, seminarlar, praktiki tapşırıqlar;
- təqdimatlar və müzakirələr, debatlar;
- müstəqil iş/araşdırma (məsələn, nümunələrlə iş);
- layihələr;
- problemlərə əsaslanan tədris;
- hesabatlar;
- qrup qiymətləndirməsi;
- ekspert metodu;
- video və audio konfrans texnologiyaları;
- video və audio müəhazirələr;
- simulyasiyalar və s.

## XIII. Fənn üzrə təlimin nəticələri:

Əhali və sosial ekologiya fənni üzrə təlim nəticələri aşağıdakılardır:

**FTN 1.** Əhali artımı qanunauyğunluqlarını, demoqrafik göstəriciləri və onların sosial-ekoloji nəticələrini izah edə biləcək;

**FTN 2.** Əhalinin yaş, cins, milli və sosial tərkibini təhlil edərək sosial-ekoloji problemlərlə əlaqələndirəcək;

**FTN 3.** Cəmiyyətlə təbiət arasındakı qarşılıqlı münasibətləri şərh edəcək və onların ekoloji tarazlığa təsirini qiymətləndirəcək;

**FTN 4.** Urbanizasiya, energetika, ərzaq təhlükəsizliyi və sağlamlıq kimi qlobal problemlərin ekoloji aspektlərini dəyərləndirəcək;

**FTN 5.** Ekosistemlərin təbii və antropogen dinamikasını təhlil edərək təbiəti mühafizə tədbirlərinin zəruriliyini əsaslandırma biləcək;

**FTN 6.** Sosial ekologiyanın proqnozlaşdırma və modelləşdirmə üsullarından istifadə etməklə əhali və ekoloji proseslərə dair elmi nəticələr çıxara biləcək.

## XIV. Tələbələrin fənn haqqında fikrinin öyrənilməsi:

---

---

---

---

---

## XV: Kollektiv sualları:

### I Kollektiv sualları:

1. Əhalini öyrənən elm sahələri və onların qarşılıqlı əlaqəsi.
2. Əhalinin təkrar istehsalı və onun qanunauyğunluqları.
3. Demoqrafik siyasət anlayışı, onun regional xüsusiyyətləri.
4. Əhalinin cins-yaş strukturu və coğrafi fərqləri.
5. Dünya əhalisinin irq tərkibi və təsnifatı.
6. Dünya əhalisinin etnik və dil tərkibi.
7. Xalqların təsnifatının prinsipləri. Dil ailələri və qrupları.
8. Dünya dinlərinin coğrafiyası.
9. İslam dininin mahiyyəti və coğrafiyası.
10. Əmək ehtiyatları və əhalinin məşğulluğu.
11. Miqrasiya anlayışı, növləri və formaları.
12. Azərbaycanda əhalinin miqrasiyası.
13. Məskunlaşma, onun forma və xüsusiyyətləri.
14. Kənd yaşayış məskənlərinin coğrafiyası.
15. Şəhər yaşayış məskənlərinin təsnifatı və tipologiyası.

## II Kollektivium sualları:

1. Urbanizasiya prosesləri və onun formaları.
2. Əhali artımı və demoqrafik problemlər.
3. Urbanizasiyanın ekoloji aspektləri.
4. Azərbaycan Respublikasında urbanizasiyanın vəziyyəti.
5. Sosial ekologiyanın predmeti, məqsədi və vəzifələri.
6. İnsan ontogenezində bioloji və sosial amillərin nisbəti.
7. Sosial ekologiyada ətraf mühit sisteminin ekoloji amilləri (faktorları).
8. Təbii sərvətlər və faydalı qazıntıların insan cəmiyyətinin sosial-iqtisadi inkişafında rolu.
9. Təbii mühitin antropogen çirklənməsi: miqyası və fəsadları.
10. Bioloji müxtəlifliyin insan cəmiyyətinin sosial-ekoloji inkişafında rolu.
11. Ekologiyada sistemli təhlilin əsas prinsipləri.
12. İnsan və ətraf mühit sistemi müasir sosial-ekoloji yaşama kontekstində.
13. Həyat şəraitinin (mühitinin) ekologiyası.
14. Sosial ekologiyanın sağlamlıq mühiti və onun əsas aspektləri.
15. Həyat mühitinin ekologiyası tullantılar problemi kontekstində.

## XVI. Fənn üzrə imtahan sualları:

1. Əhalini öyrənən elm sahələri və onların qarşılıqlı əlaqəsi.
2. Əhalinin təkrar istehsalı və onun qanunauyğunluqları.
3. Demoqrafik siyasət anlayışı, onun regional xüsusiyyətləri.
4. Əhalinin cins-yaş strukturu və coğrafi fərqləri.
5. Əhalinin sıxlığı və onun göstəriciləri.
6. Dünya əhalisinin irq tərkibi və təsnifatı.
7. Dünya əhalisinin etnik və dil tərkibi.
8. Xalqların təsnifatının prinsipləri. Dil ailələri və qrupları.
9. Dünya dinlərinin coğrafiyası.
10. İslam dininin mahiyyəti və coğrafiyası.
11. Əmək ehtiyatları və əhalinin məşğulluğu.
12. Miqrasiya anlayışı, növləri və formaları.
13. Azərbaycanda əhalinin miqrasiyası.
14. Məskunlaşma, onun forma və xüsusiyyətləri.
15. Yaşayış məntəqələrinin ərazi sistemləri, əsas tipləri və formaları.
16. Kənd yaşayış məskənlərinin coğrafiyası.
17. Şəhər yaşayış məskənlərinin təsnifatı və tipologiyası.
18. Urbanizasiya prosesləri və onun formaları.
19. Əhali artımı və demoqrafik problemlər.
20. Urbanizasiyanın ekoloji aspektləri.
21. Azərbaycan Respublikasında urbanizasiyanın vəziyyəti.
22. Sosial ekologiyanın predmeti, məqsədi və vəzifələri.
23. İnsan ontogenezində bioloji və sosial amillərin nisbəti.
24. Sosial ekologiyada ətraf mühit sisteminin ekoloji amilləri (faktorları).
25. Təbii sərvətlər və faydalı qazıntıların insan cəmiyyətinin sosial-iqtisadi inkişafında rolu.
26. Təbii mühitin antropogen çirklənməsi: miqyası və fəsadları.
27. Bioloji müxtəlifliyin insan cəmiyyətinin sosial-ekoloji inkişafında rolu.
28. Ekologiyada sistemli təhlilin əsas prinsipləri.
29. İnsan və ətraf mühit sistemi müasir sosial-ekoloji yaşama kontekstində.
30. Həyat şəraitinin (mühitinin) ekologiyası.

31. Sosial ekologiyanın sađlamlıq mühiti və onun əsas aspektləri.
32. Həyat mühitinin ekologiyası tullantılar problemi kontekstində.
33. Ekoloji vandalizm təbiətin normal ahəngini pozan n bařlıca antropogen faktor kimi.
34. Terrorizm, txribatılıq y soyqırım anti-sosial ekoloji aksiyalar kimi.
35. Alkoqlozim, narkomaniya, toksikomaniya v siqaret antisosial ekoloji faktorlar kimi.
36. Ekoloji mədəniyyətin formalařma problemi.
37. Ekoloji təhsil, tərbiyə və maarifləndirmə ekoloji sivilizasiyanı formalařdıran aparıcı prioritet amil kimi.
38. Sosial ekologiyanın Davamlı İnsan İnkiřafı kontekstində təhlükəsizlik aspektləri.
39. rzaq təhlükəsizliyi, onu řrtlndirn faktorlar və qlobal aspektlər.
40. Ekoloji təhlükəsizlik (ET).
41. Ekoloji bumeranqın atmosferə təsiri, etiologiyası, neqativ fəsadları v mübarizə tədbirləri.
42. Ekoloji bumeranqın hidrosfer təsiri, etiologiyası, neqativ fəsadları v mübarizə tədbirləri.
43. Ekoloji bumeranqın litosferin çirklənməsinə təsiri, etiologiyası, neqativ fəsadları v mübarizə tədbirləri.
44. Azərbaycan Respublikasının ekoloji siyasəti, onun prioritet istiqamətləri və prinsipləri.
45. halinin sađlamlıđı üçün riskin qiymətləndirilməsi.

AMTMEF (hali və sosial ekologiya)" fənninin sillabusu 6005004 Ekologiya ixtisası (proqramları z) tədris planı və fənn proqramı əsasında tertib edilmiřdir. Sillabus "Fizika, kimya və biologiya" kafedrasının 22 yanvar 2026-cı il tarixli iclasında müzakirə edilərək təsdiq edilmiřdir (protokol № 06).

Fənn müəllimi (mühazirə):



biol.f.d., dos. Q.Ađayev.

Fənn müəllimi (seminar mřđl):



cođ.f.d., müəllim G.Məmmədova.

Kafedra müdiri:



ped.e.d., prof. V.Orucov.